

Maarit Mäkinen

YTT, Tutkija, Tampereen yliopisto

Tanja Päälysaaho

KL, Kouluttaja, Seinäjoen koulutus kuntayhtymä

Suomen kieltä, digitaitoja vai vuorovaikutustaitoja?

Perustaidot maahanmuuttajien näkökulmasta

Avainsanat: maahanmuuttajien perustaidot, kotoutuskoulutus, PIAAC, aikuiset maahanmuuttajat

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n Suomea koskevan arvion mukaan maahanmuuttajien integroituminen vaikeutuu ja mahdollisesti estyy heikkojen perustaitojen vuoksi. Perustaidoiksi se nimeää luku-, numero- ja digitaidot. OECD:n tulkinta ohjaa merkittävästi jäsenmaidensa koulutuspoliittisia linjauksia, mikä voi johtaa yksipuoliseen koulustarpeiden tarkasteluun globalisoituvan maailmantalouden viitekehityksessä ilman muita näkökulmia. Artikkelin kuvaamalla haastattelututkimuksella haluttiin laajentaa ymmärrystä maahanmuuttajien tarvitsemista perustaidoista heidän itsensä ja kouluttajien tulkitsemina. Tutkimuksella voitiin nostaa esiin myös niitä maahanmuuttajien vahvuuksia, joita ei mainita hallinnollisissa ohjelmissa, mutta jotka voivat olla työelämää ja yhteiskuntaa rikastavia.

Kansainvälisen aikuisten perustaitoja mittaavan PIAAC-tutkimuksen mukaan heikko koulutustausta ja puutteelliset perustaidot vaikeuttavat selvästi maahanmuuttajien integroitumista uuteen yhteiskuntaan. Tutkimuksen Suomea koskevassa arvioissa maahanmuuttajat mainitaan heikkojen perustaitojen riskiryhmänä, jotka tarvitsevat koulutuksellista erityistukea. Tutkimus määrittelee perustaidoiksi luku-, numero- ja tietotekniikkaa hyödyntävät ongelmanratkaisutaidot, jotka ovat välttämättömiä nopeasti muuttavassa kilpailutaloudessa menestymiseksi.

Suomeen tulevien maahanmuuttajien taitotaso on hyvin vaihtelevaa koulutustaustasta, iästä ja maahanmuuton syistä riippuen. Heikoin koulutustausta on yleensä turvapaikanhakijoina tulleilla iäkkäillä henkilöillä sekä naisilla. Vastaanottokeskuksissa tehdyn osaamiskartoituksen mukaan seitsemällä prosentilla turvapaikanhakijoista ei ollut lainkaan luku- tai kirjoitustaitoa omalla äidinkielellään ja 73 prosenttia tarvitsi harjoitusta latinalaisella kirjaimistolla. Toisaalta monilla oli myös koulutustaustaa, ja työkokemusta oli lähes kaikilla.

Kotoutuslain määrittelemät tärkeimmät valmiudet liittyvät integroitumista edistäviin taitoihin, jotka kuvataan PIAACin esittämiä perustaitoja hieman laajemmin. Opetushallitus on asettanut kotoutuskoulutuksen tavoitteeksi sellaiset suomen tai ruotsin kielen valmiudet, joita maahanmuuttaja tarvitsee toimiakseen arkielämässä, yhteiskunnassa, työelämässä ja jatkokoulutuksessa. Kieli- ja viestintätaitotavoitteet sisältävät sanaston, aihepiirien, kuuntelemisen, puhumisen, lukemisen, kirjoittamisen ja numeeristen taitojen opiskelua. Kirjoittamisen oppimistavoitteet sisältävät myös tietoteknisiä taitoja kuten yksinkertaista tekstinkäsittelyosaamista. Kieli- ja viestintätaidot on määritelty tavoitetasolle B1.1 eli toimiva peruskielitaito.

OECD:n teettämä PIAAC-tutkimus ohjaa koulutuspoliittisia linjauksia kansallises-

ti erilaisten ohjelmien kautta. Esimerkiksi käynnissä olevassa opetus- ja kulttuuriministeriön Taito-ohjelmassa (2014-2020) pyritään perustaidoiltaan heikkojen aikuisten, kuten osa maahanmuuttajista, valmiuksien kohtamiseen. PIAAC-tutkimuksen tarjoama perustaitojen kolmijakomall on kuitenkin yksinkertaistava ilman diskurssin muiden tasojen kuten aikuiskoulutuksen ammattilaisten näkemysten huomioimista sekä niiden aikuisten näkemyksiä, joita perustaitojen kehittäminen koskettaa.

Maahanmuuttajien perustaidot esitetään PIAAC-tutkimuksessa digitalisoituvan maailmantalouden ja työelämän vaatimusten viitekehyksissä. Jos maahanmuuttajien kotoutumista tarkastellaan vain taloudellisesta näkökulmasta ja kotoutumista rakennetaan vain työhön ja koulutukseen osallistumisen kautta, heidän paikkansa yhteiskunnassa näyttäytyy etupäässä passiivisena. Jos taas kotoutujat nähdään yksilöllisine taitoineen resurssina yhteisölle ja yhteiskunnalle, heidän kansalaisuutensa rakentuu kohti aktiivista yhteiskunnan jäsenyyttä.

Tutkimuksessamme tarkastelimme maahanmuuttajien perustaitoja heidän itsensä ja pedagogisten ammattilaisten määrittelemänä arjen tilanteiden ja tarpeiden kontekstissa. Tutkimuksella halusimme selvittää, millaisia perustaitoja maahanmuuttajat kokevat tarvitsevänsä ja mikä kannustaa niiden kehittämiseen. Tavoitteemme oli nostaa esiin myös niitä maahanmuuttajien nimeämiä taitoja ja vahvuuksia, joita ei mainita hallinnollisissa ohjelmissa, mutta jotka voivat olla työelämää ja yhteiskuntaa rikastavia. Keväällä 2019 haastattelimme tutkimusta varten 17 maahanmuuttajaa ja 12 koulutuksia tai hankkeita toteuttavaa aikuiskoulutuksen ammattilaista. Pääteemaksi esitettiin maahanmuuttajien perustaidot, niiden kehittämiseen kannustavat tekijät ja haasteet sekä taitojen kehittämisen merkitykset.

Myös vuorovaikutus ja positiivisuus ovat perustaitoja

Haastatellut hanketoimijat ja maahanmuuttajien kouluttajat tarkastelivat maahanmuuttajien perustaitoja ja niiden riittävyyttä erityisesti tutkinto- ja työelämävaatimusten risteyksessä. Tavoiteltavina perustaitoina mainittiin kielitaito, digitaidot, laskutaidot, itseohjautuvuus ja oppimaan oppiminen. Suomalaisten tutkintojen suorittaminen voi olla työelämässä selviämistä vaativampaa. Useat kouluttajat totesivat tutkintojärjestelmän ja kotoutumissuunnitelmien olevan liian vaativia monille maahanmuuttajille: *"Suurin hankaluus on, että odotukset ovat jär-*

jettömät [- -] Ajatellaan et ihminen oppii kielen vuodessa ja sit mennään töihin". Keskusteluissa esiintyi myös perustaitojen kulttuurisidonnaisuus. Eri kulttuureissa luku- ja kirjoitustaitoa arvostetaan eri tavoin, eikä niitä useinkaan tarvita esimerkiksi kaupassa työskentelyyn.

Maahanmuuttajien haastatteluissa perustaidoista puhuttiin suhteessa konkreettisiin asioihin, kuten ammattiin, taloudelliseen toimeentuloon ja perheen hyvinvointiin. Ongelmalliseksi koettiin jo olemassa olevien vahvuuksien ja taitojen osoittaminen sekä hyödyntäminen ilman riittävää kielitaitoa. Heikko kielitaito hidastaa monen maahanmuuttajan kotoutumista hyvinkin pitkään ja samalla jarruttaa muiden taitojen kehittämistä: *"Olen Suomessa viisi vuotta, en osaa edes yksinkertaisia asioita. [- -] Sanon vain hyvää huomenta ja moi moi."*

Useimpien maahanmuuttajien mielestä kielen osaamisen jälkeen toisena on opittava ammatti. Nuoremmat haastateltavat pitivät digitaalisia taitoja itsestäänselvyytensä ja joillakin käsitys omista taidoista saattoi olla hyvin optimistinen. Digitaaliset taidot saatettiin mieltää riittäviksi, jos matkapuhelinta käytetään sanakirjana tai sosiaalisena mediana. Iäkkäät haastateltavat kertoivat tukeutuvansa lasten apuun digitaalisissa palveluissa. Ryhmäkeskusteluissa nostettiin esiin ammattiin liittyvien taitojen lisäksi henkilökohtaisia taitoja ja vahvuuksia, kuten viestintätaidot, vuorovaikutus, positiivisuus, ystävällisyys, huolenpito ja rohkeus.

Tavoitteena osallisuus

Vieraaseen maahan ja kulttuuriympäristöön asettuminen vaatii aina uuden oppimista, ja aiemmin opitut perustaidot eivät useinkaan riitä toisessa ympäristössä toimimiseen. Haastattelimme kouluttajat ja hanketoimijat painottivat yksilöllisiä tarpeita ja kannustavia tekijöitä perustaitojen kehittämiseksi: *"Opiskelussa pitää löytää merkitys juuri minulle [- -] se voi olla että ymmärtää lapsen kouluasioista, osaa hoitaa laskut, ymmärtää lääkereseptit, laitteen käyttöohjeet [- -]."* Esimerkiksi digitaito ei ehkä ollut relevantti aiemmin, mutta *"on helppo motivoita, kun tarve tunnustetaan"*.

Monilla taitojen kehittämiseen ja uusien oppimiseen kannustaa tavoite olla osana yhteiskuntaa. Päätös jatkaa elämää Suomessa kannustaa unkarilaista miestä: *"Minä haluan Suomen kansalaisuus. Minä ostin kodin -- minä haluan elää Suomessa."* Monet maahanmuuttajat painottivat tarvetta päästä työhön ja harjoittaa ammattiaan.

Suomeen työn takia muuttaneen ukrainalaisen tavoitteena oli sosiaalisen aseman ja

taloudellisen tilanteen parantaminen. Kannustavana tekijänä oli koettu työttömyys: *"Olimme työttömiä ja olla työttömiä mulle oli tosi kamala -"* Monet köyhistä oloista lähteneet maahanmuuttajat pitivät tavoitteenaan hyvää taloudellista toimeentuloa: *"Tietysti se on raha. Jos haluat enemmän rahaa tai työskentele enemmän tai opiskele sinulle sitten parempi palkka, kyllä. Siksi on logiikka, mistä se tulee. Ehkä köyhästä elämästä."*

Onnistuminen perustaitojen kehittämisessä kuten kielen tai matematiikan opinnoissa sekä palaute opettajalta tai ystävältä kannustavat. Vertaisryhmät ovat toimineet hyvin kannustavina ja motivaatiota vahvistavina toiminnan muotoina. Vertaistoiminnassa menestyminen suomen kielellä antoi maahanmuuttajille pystyvyyden tunteita ja synnytti osallisuutta toimintaan, jossa he ovat tottuneet näkemään kantasuomalaisia.

"En jaksa, mutta mä istun ja opiskelen"

Perustaitojen kehittäminen integroitumista edistävänä prosessina on monesti kivikkoisen. Perustaitojen lisäksi olisi kyettävä paikkaamaan jotain suurempaa. Hanketoimijat ja kouluttajat kertoivat erilaisista oppimisen tavoista ja merkityksistä, jotka voivat törmätä toiseen kulttuuriympäristöön siirryttäessä: *"[- -] on monenlaista oppimisen hankaluutta, koulujärjestelmän erilaisuutta, isompia haasteita kuin luku-, kirjoitus- tai laskutaidot. [- -] Ei kertotaulu auta, jos ei tiedä mihin sitä käytetään ja tarvitaan."*

Perustaitojen harjoittelu aikuisiällä Suomessa oli monille maahanmuuttajalle haastava tilanne. Monilla syntymämaassa suoritetuista opinnoista oli kulunut pitkä aika, joten he eivät kokeneet enää hallitsevansa keskeisiä taitoja: *"[- -] mä opiskelin yliopiston matematiikan ja se kaikki, mutta en muista, koska se oli 15 vuotta sitten."* Kymmenen vuotta Suomessa asunut ukrainalainen mies kertoi turhautumisestaan opinnoissa. Silloin ajatus syntymämaahan palaamisesta käy mielessä. *"[- -] joskus minä en halua ja en jaksa, mutta mä istun ja opiskelen. Se pakko. Mulla ei oo motivaatio, haluaa itkeä ja opiskella, koska en jaksa ja usein nukahtui kirjan kanssa."*

Perustaitojen oppimisen haasteiden tunnistaminen vaatii pedagogista ammattitaitoa ja herkkyyttä huomata taustalla olevia tekijöitä, kuten kotimaan tilanteisiin ja pakomatkaan liittyviä rasitteita. Aiempi elämä on saattanut olla lähinnä selviytymistä vailla opiskelumahdollisuuksia. Syntymämaassa koettu köyhyys tai korruptio oli hankaloittanut joidenkin haastateltavien koulunkäyntiä. Heikoimmilla ovat yleensä ne, joilla ei ole luku- ja kirjoitustaitoa edes omalla äidinkie-

lellään tai joilla on taustanaan traumaattinen historia kotimaassaan.

Hankitut taidot lisäävät mahdollisuuksia uusien hankkimiselle

Tutkimuksemme osallistuneet maahanmuuttajat antoivat perustaitojen kehittämiselle yksilöllisiä sekä yhteiskunnallista osallisuutta edistäviä merkityksiä. Perustaitojen kehittämisen merkitykset ovat moninaisia ja kumuloituvia eli hankitut taidot lisäävät mahdollisuuksia uusien taitojen hankkimiselle. Tutkimuksemme mukaan hyvin merkittävä kielitaidon kehittymisen merkitys on mahdollisuus todistaa osaamisensa työmarkkinoilla. Köyhyydessä eläneelle rahan merkitys korostuu unelmien toteuttajana, hyvän elintason ja turvallisen elämän takaajana.

Perustaitojen kehittämisellä on tutkimuksemme mukaan sosiaaliseen elämään ja osallistumiseen liittyviä merkityksiä. Maahanmuuttajat kertoivat, miten kielen oppimisen kautta *"tutustuu naapureihin, erilaisiin ihmisiin"* ja voi pyytää apua tarvittaessa. Haastatellut kouluttajat ja hanketoimijat kertoivat laajasti havaitsemistaan perustaitojen kehittämisen merkityksistä: *"elämän uudelleen rakentaminen, oma pysyvyyden tunne, olla osana yhteiskuntaa, itsetunto kehittyy, saa työpaikan, mielekästä tekemistä ja seuraa."*

Tutkimuksemme mukaan perustaitojen kehittäminen vaikuttaa yleensä maahanmuuttajia aktiivisesti ja vie elämää toivotuun suuntaan. Tästä kertovia indikaattoreita olivat itsevarmuuden ja opiskelumahdollisuuksien lisääntyminen, sosiaalisten verkostojen laajeneminen ja elämänhallinnan paraneminen. Huolestuttavia ja osallisuutta heikentäviä löydöksiä tutkimuksemme olivat epätoivon ilmaukset kielen opiskelussa sekä turhautuminen, väsymys ja haaveiden karkaaminen.

Työelämä, yhteiskunnan rakenteet ja kulttuuri asettavat ulkoisia ehtoja kotoutumiselle taitovaatimuksineen, mutta maahanmuuttajien olemassa olevien taitojen tunnistaminen edistää yhteiskunnan ja maahanmuuttajien tarpeiden yhteensovittamista.

Lähteitä

- Malin, A., Sulkunen, S. & Laine, K. (2013). *Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia. PIAAC 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:19.*
- Morgan, C. & Volante, L. (2016). A review of the Organisation for Economic Cooperation and Development's International educa-

- tion surveys: Governance, human capital discourses, and policy debates. *Policy Futures in Education* 14(6), 775–792.
- Musset, P. (2015). *Building Skills For All: A Review of Finland. Policy insights on literacy, numeracy and digital skills from the survey of adult skills. OECD Skills Studies*. OECD 2015: <http://www.oecd.org/finland/Building-Skills-For-All-A-Review-of-Finland.pdf>
- OECD (2015). *OECD Skills Studies. Data Policy Reviews of Adult Skills: Finland. Preliminary version*. Paris: OECD Publishing.
- OPH (2012). *Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet*. 2012:1.
- Sandberg, T. & Stordell, E. (2016). *Vastaanottokeksyksissä toteutettu alkuvaiheen osaamisen tunnistaminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön teettämä osaamiskartoitus: https://minedu.fi/documents/1410845/4240776/VOK-raportti_2016/86ea0123-d929-4aa6-b453-95eaa1ec2dd7/VOK-raportti_2016.pdf (27.5.2019).
- Tammelin-Laine, T. (2014). *Aletaan alusta. Luku- ja kirjoitustaidottomat aikuiset uutta kieltä oppimassa*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Turtiainen, K., Kokkonen, T. & Viitasalo, K. (2018). Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineessa. *Janus* 26(4), 343–360.

COLONIAL/RACIAL HISTORIES, NATIONAL NARRATIVES AND TRANSNATIONAL MIGRATION -KONFERENSSI

11–13 January 2021, University of Helsinki, Finland

20TH NORDIC MIGRATION RESEARCH CONFERENCE & 17TH ETMU CONFERENCE

Covid-19 -pandemian vuoksi kansainvälisen Colonial/Racial Histories, National Narratives and Transnational Migration -konferenssin ajankohta Helsingin yliopistossa on muuttunut!

Uusi päivämäärä on 11.-13.1.2021 ja konferenssi tullaan järjestämään niin, että osallistuminen on tarvittaessa mahdollista myös digitaalisesti. Konferenssi on samalla kertaa kahden vuoden välein pidettävä pohjoismainen Nordic Migration Conference sekä vuosittain järjestettävä ETMU-päivät. Konferenssin järjestävät Siirtolaisuusinstituutti, CEREN/Helsingin yliopisto, Nordic Migration Research (NMR) ja Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura (ETMU).

Due to the Covid-19 situation and global uncertainty it causes, all the events in the University of Helsinki that are planned for summer and early autumn 2020 have been postponed. Therefore, the organizing committee has made an official decision to postpone the 20th Nordic Migration Research Conference and the 17th ETMU conference and it will be organized jointly at the University of Helsinki, Finland, on January 11–13, 2021, under the theme of Colonial/Racial Histories, National Narratives and Transnational Migration.

More information / Lisätietoa:

<https://www.helsinki.fi/en/conferences/20th-nordic-migration-research-conference-and-17th-etmu-conference>